

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 52., BR. 3., 81. – 120., ZAGREB, LIPANJ 2005.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

KOROMAČ, KOMORAČ ILI MORAČ?

Ivan Šugar

Uvod

Koromač, komorač i morač hrvatska su narodna imena za biljnu vrstu koja je u botaničkoj nomenklaturi obilježena imenom *Foeniculum vulgare*. Premda u hrvatskoj botaničkoj i drugoj stručnoj literaturi prevladava ime *komorač*, dok se *koromač*, a pogotovo *morač*, susreću nešto rjeđe, valja reći da se još ni danas ni u botaničkoj ni u stručnoj literaturi kao ni u književnim djelima nije ustalilo ni jedno od tih imena, pri čemu se na prva dva ipak nailazi češće. No, kako je prije sto pedeset godina, zbog nedovoljnog poznavanja hrvatske narodne biljne nomenklature, što je za to doba i shvatljivo, u prvim hrvatskim srednjoškolskim udžbenicima iz botanike ta biljka navedena pod imenom *komorač*, to su ime, što je inače bilo i najlakše i najjednostavnije, mehanički preuzeli kasniji autori i priređivači školskih udžbenika iz botanike, a putem njih je ono prošireno i na druge struke, pa je tako ušlo djelomično i u književnost, ali se, unatoč tome, ni do danas nije uspjelo dublje zakorijeniti. I upravo mi je ta činjenica bila poticaj za ovaj članak u kojem obrazlažem svoje gledište koje od triju imena zaslužuje da se uzme kao normativno hrvatsko ime za tu biljnu vrstu.

Premda se već iz poretka imena u naslovu može naslutiti kojemu se od njih daje prednost, pravi i vjerodostojan odgovor takvom gledištu mogu dati samo dobro poznavanje prostorne raširenosti toga imena u Hrvatskoj i dubina njegove ukorijenjenosti u narodu. A ti se podatci mogu pak dobiti samo obilaskom krajeva u koji-

ma biljka raste te skupljanjem imena kojima je narod naziva. I tek imena te biljke skupljena u narodu i podrobnija prosudba dosadašnje uporabe tih imena u pisanoj građi, mogu pružiti pravi odgovor na gornje pitanje.

Koromač je zeljasta dvogodišnja, ali može biti i višegodišnja biljka pa i trajnica, vrsta vretenasta korijena i razgranjene stabljike, koja uvis naraste više od 1 m. Pripada porodici štitarki (*Umbelliferae*, *Apiaceae*). Stabljika je blago izbrazdana. Listovi su sastavljeni i rascijepljeni u mnogobrojne duguljaste nitaste resice, a osnovica peteljke proširena je u rukavac kojim na pol obuhvaća stabljiku. Cvjetovi su sitni, žute boje, skupljeni u sastavljene štitaste cvatove, sastavljene štitice, smještene na vrhovima ogranaka, građene od desetak do tridesetak zrakasto poredanih cvatova. Cvate tijekom ljeta – od lipnja do rujna. Plodovi su dvoroške, a svaki dio ploda ima s vanjske strane pet rebara između kojih su udubine sa žlijezdama s eteričnim uljem.

Od davnina se uzgaja. Raste na suhim i neobrađenim tlima, čest je uz putove i ceste, ali se pojavljuje i na oranicama, osobito u vrtovima gdje čovjek pridonosi njegovu širenju. Rasprostranjen je u svim zemljama Sredozemlja, što znači u svim južnoeuropskim i sjevernoafričkim zemljama te u

Maloj Aziji, odakle je proširen daleko na istok sve do Kine i Japana. Rasprostranjen je također i u objema Amerikama, kamo je unesen, u kojima se potom udomaćio (Hegi, 1926.).

U Hrvatskoj je ta biljka obilno zastupljena na svim otocima, u priobalnim i primorskim krajevima Hrvatske, a mjestimično prodire i dublje u kopnene krajeve kao što su zadarsko, šibensko i splitsko zaleđe.

Plodovi, listovi i stabljika puni su žlijezda s eteričnim uljem pa se biljka odlikuje ugodnim mirisom.

Biljka je jestiva te se u prehrambene svrhe koristi u cijelom otočnom i primorskom kopnenom području Hrvatske. Najčešće se priprema kao varivo s drugim povrtlarskim vrstama, kao što su blitva, krumpir i dr.

Različiti dijelovi biljke, osobito plodovi, koriste se kao zamjena za aniš (*Pimpinella anisum*), a upotrebljavaju se i danas u proizvodnji likera i aperitiva, a miris u proizvodnji sapuna i pasti za zube. Plodovi koromača u nekim se zemljama stavljaju na kruh, kao što se u drugim zemljama to isto radi s plodovima kimla. No, kad je o koromaču riječ, u te se svrhe upotrebljava samo sjeme od varijeteta *dulce*, tj. *Foeniculum vulgare* var. *dulce*. Taj se isti varijetet *dulce* u Italiji obilno uzgaja kao povrtlarska biljka. Tu se radi o posebnoj odlici varijeteta *dulce*, u koje su rukavci lisne

peteljke prošireni do 10 i više cm te obuhvaćaju stabljiku, pa ulazeći jedan u drugi tvore tako znatnu libivu (mesnatu) masu koja se koristi u prehrani. To se povrće jede sirovo i pečeno, a odlikuje se slatkastim tekom. U nas se uglavnom uvozi iz Italije i prodaje se pod imenom *komorač*, a po trgovinama sam ranije znao naići i na naziv *finokjo*, što je potpuno nepotrebno, jer je *finocchio* talijansko narodno i normativno ime za koromač bez obzira je li riječ o divljem ili uzgojenom obliku te biljke.

Poznato je nekoliko podvrsta i varijeteta koromača, a to su *Foeniculum vulgare* subsp. (podvrsta) *vulgare* i subsp. *piperitum*, a u okviru podvrste *vulgare* ističu se var. (varijetet) *vulgare*, a to je *divlji koromač* koji se javlja samoniklo, i var. *dulce*, *slatki koromač*, koji se uzgaja (S. Pignatti, 1982.).

Hrvatska narodna imena za vrstu *Foeniculum vulgare*

Koromač je kao hrvatsko narodno ime za vrstu *Foeniculum vulgare* u pisanoj građi prvi put zabilježen u jednom talijanskom djelu polovicom 15. st., u kodeksu o ljekovitom bilju – *Liber de simplicibus Benedicti Rinij* od N. Roccabonelle – koji se čuva u knjižnici Sv. Marka u Veneciji (usp. Šulek, 1879.; Šugar, 2002.). No, ime *koromač* u spomenutom je kodeksu navedeno još dvaput, ali svaki put s drugim pridjevkom, radi obilježavanja dviju drugih vrsta štitarki, a to su *slatki koromač* (*Pimpinella anisum*) i *gorski koromač* (*Ammi majus*).

Fitonim *koromač* u hrvatskoj se pisanoj građi prvi put pojavljuje polovicom 17. st., dakle 200 godina nakon što je zabilježen u Roccabonellinu kodeksu. Zabilježen je u jednom leksikografskom djelu kao značenjski odgovarajuće hrvatsko ime za talijanski *finocchio* odnosno latinski *Foeniculum*, *Marathum* ili *Marathrum* (Mikalja, 1649. – 651.). No, u Mikaljinu je rječniku za talijanski *finocchio*, uz *koromač*, navedeno još jedno hrvatsko ime – *morač*. *Koromač* se spominje i u još nekoliko starijih hrvatskih leksikografskih djela (usp. Vajs, 2003.).

Za gledište koje zastupam u ovom članku, tj. koje od triju navedenih imena uzeti kao normativno, od osobitog je značenja i činjenica da se u djelima najboljega poznavatelja i istraživača cvjetane hrvatskoga primorskog područja i ujedno autora dvaju florističkih djela s toga prostora s hrvatskim imenima bilja – *Stirpium dalmaticarum* specimen i *Flora Dalmatica*, a to je Roberto de Visiani, rođeni Šibenčanin, profesor botanike na Sveučilištu u Padovi – kao hrvatska narodna imena za *Foeniculum vulgare* navode *koromač* i *morač*, dok se *komorač* uopće ne spominje; no, u djelu iz 1852. navodi se još jedno ime za tu biljku – *anita* (usp. Visiani, 1826.; 1852.).

Uz hrvatska imena *koromač* i *morač* koja su značenjski istovjetna latinskom imenu *Foeniculum vulgare*, više hrvatskih leksikografa, kao što su A. Della Bella, J. Stulli, J. Belostenec, A. Jambrešić, J. Voltić, J. Jurin i dr., navodi još jedno hrvatsko ime za tu biljnu vrstu – *komorač* (usp. Akademijin rječnik 1898.–1903.:248., 345.–346.; Vajs, nav. dj.).

Današnje valjano latinsko ime za *koromač* je *Foeniculum vulgare*. U Linnéovu djelu *Systema naturae*, t. II., str. 39., iz 1791. bio je naveden pod imenom *Anethum Foeniculum*, što znači da je bio priključen rodu *Anethum*, a to je kopar, kojemu je vrlo sličan. Linné je pridjev *Foeniculum* preuzeo od rimskih pisaca koji su tim imenom u svojim djelima obilježavali istu biljku koju i danas tako nazivamo (usp. Stirling, 1998., s.v. *Foeniculum*; André, 1956.). Ostala dva gore navedena latinska imena kojima je u hrvatskim i drugim leksikografskim i botaničkim djelima predli-neovskoga razdoblja obilježavana ta biljka, a to su *Marathrum* i *Marathum*, danas su nomenklaturno nevaljana, odnosno, jednomu je od njih promijenjeno značenje. *Marathrum* je naime danas valjano botaničko ime roda koji obuhvaća više vrsta tropskih biljaka koje su uglavnom rasprostranjene u Srednjoj Americi (usp. Daydon (ur.), 1893., 1894.).

Uz ime *koromač*, *komorač* i *morač*, vrsta *Foeniculum vulgare* pojavljuje se u Hrvatskoj s još nekoliko drugih mjesnih imena bliskih gornjima. Tako se u Komiži na otoku Visu, u gradu Hvaru na otoku Hvaru te u Meragu na otoku Cresu govori *koromac*, a u gradu Cresu na otoku Cresu govori se *goromač* (Šugar).

Danas se u govoru i u pisanoj građi u uporabi najčešće susreću imena *koromač* i *komorač*. Pritom je oblik *koromač* znatno zastupljeniji, rašireniji i uobičajeniji i prostorno i govorno, dok je u pisanoj građi te u botaničkoj i agronomskoj (Lešić, 2003.) pa donekle i filološkoj literaturi (Vajs, 2003.) zastupljeniji oblik *komorač*. Fitonim *morač* nešto je manje raširen od prethodnih dvaju imena te je ograničen samo na najjužnije dijelove Dalmacije (B. Šulek, 1879.), uglavnom na područje južno od Polugoše i Bijeloga Vira (jugoistočni dio Neretvanske doline). Kako je došlo do toga da je, osobito u botaničkoj građi, prevladalo ime *komorač*?

Premda je Šulekov doprinos razvitku botanike u Hrvatskoj, osobito na području nomenklature i botaničkoga nazivlja, velik i neprolazan, mislim da je upravo on, zbog nedovoljnog poznavanja pravog stanja, pogriješno usmjerio nomenklaturu s *koromačem*. On se naime, iako je bio školovani botaničar, botanikom nije bavio profesionalno te mu znatan broj samoniklih biljaka hrvatske cvjetane kao ni njihovo značenje nije bio poznat. On je raspolagao s mnoštvom narodnih imena biljaka, ali nije uvijek znao na koju se biljnu vrstu određeno ime odnosi, o čemu nam svjedoči i popis od preko šest stotina biljnih imena koje je objavio u Nevenu, moleći znalce da mu jave latinsko ime biljke ili pak pošalju samu biljku na koju se odnosi hrvatsko ime, kako bi nepoznata hrvatska imena biljaka mogao uskladiti s latinskim i tako točno obilježiti na koju se biljnu vrstu odnosi dotično ime (Šulek, 1877.). Nije stoga čudno da se u njegovu Biljarstvu I (Šulek, 1856.) jedna tako vrijedna biljna vrsta kao što je *koromač*, poznat u pučanstvu primorskih i otočnih područja Hrvatske i kao prehrambena i kao ljekovita, uopće ne navodi. Ili bolje rečeno, navodi se ime *koromač*, ali je ono primijenjeno na sasvim drugi rod koji ni po svome izgledu, ni

po svojoj uporabi, ni po staništu na kojem se javlja, ne podsjeća na *koromač*, niti tu biljku igdje u Hrvatskoj tako nazivaju, a to je rod *Silaum* odnosno vrsta *S. flavescens*. Za pravi je *koromač* B. Šulek očito saznao kasnije, i on ga spominje u Biljarstvu II (Šulek, 1859.), ali ga, jer je ime *koromač* već bio “potrošio” na drugi, neodgovarajući rod, sada navodi pod imenom – *komorač*. Za njim su se povelili J. K. Schlosser i Lj. Vukotinović, tada dva najveća autoriteta na polju botanike u Hrvatskoj, pa i oni u svojim florističkim djelima imena *koromač* i *komorač* upotrebljavaju u istom značenju kao i B. Šulek te ih dapače proširuju i na druge biljke.

Tako se u djelu *Syllabus florae Croaticae* (Schlosser i Vukotinović, 1857.) *Foeniculum vulgare* naziva *komorač*. U djelu *Flora Croatica* (Schlosser i Vukotinović, 1869.) ime je *koromač*, kao i u B. Šuleka, primijenjeno na rod *Silaum*, kojemu je dodano još jedno hrvatsko ime – *koromica*. Vrsta *Foeniculum vulgare* se pak i u tom djelu naziva *komorač*. Ime *komorač* primijenjeno je u tom djelu i na rod *Pleurospermum*. Otada se u hrvatskim florističkim djelima ime *koromač* primjenjuje na rod *Pleurospermum*, ime *komorač* na *Foeniculum*, dok se na rod *Silaum* primjenjuje ime *koromica* (usp. Horvatić, 1954.; Domac, 1994.)

I u Bilinaru (Schlosser i Vukotinović, 1876.) kao hrvatsko ime za *Foeniculum* navodi se *komorač*.

Za B. Šulekom te J. K. Schlosserom i Lj. Vukotinovićem povelili su se i priređivači školskih udžbenika iz botanike, pa se tako *komorač* već stoljeće i pol pokušava nametnuti kao normativno ime. Tako se u Počelima botanike (Janda, 1878.) navodi *komorač*, u Prirodopisu bilinstva (Pokorny, 1871.–1943., više izdanja; prva priredio Ž. Vukasović) uz *komorač* navodi se i *morač*. U Prirodopisu bilinstva (Hochsteller, M. K. F., 1876., priredio M. Vrbanec) također se navodi *komorač*, a isto tako i u Botanici za više razrede srednjih škola (Burgerstein, 1890.–1941., više izdanja, priredio M. Kišpatić). U Botanici za niže razrede srednjih škola (Ercegović, 1. izdanje bez navoda godine, zatim 1931., 1939.) navodi se *komorač*, ali i *morač*, u Botanici za niže razrede srednjih škola (S. Horvatić-Dolenec, 1949.) navodi se *komorač*, u Ilustriranom Bilinaru (Horvatić, 1954.) i u Flori Hrvatske (Domac, 1994., 2002.) također *komorač*, a isto tako i u visokoškolskom udžbeniku iz botanike (K. Mägdefrau–F. Ehrendorfer, 1978.). Naravno da je to utjecalo na prodor imena *komorač* u hrvatski leksik, pa se tako pojavljuje i u Bibliji iz 1968. (Matej, 23, 23) (u Šarićevu prijevodu umjesto *koromača* stoji – *kopar*) i u najnovijim filološkim radovima (usp. Vajs, 2003.), ali valja reći da se većina ljudi iz primorskih krajeva Hrvatske ni do danas nije na to ime priviknula niti ga prihvatila. Pod imenom *komorač*, ta je biljka zabilježena i u Općoj enciklopediji Jugoslavije (1978., sv. 4.) i u Leksikonu Jugoslavenskoga LZ (1974.). U Poljoprivrednoj enciklopediji LZ (1967., 1.) ta se biljka navodi pod natuknicom *Aromatično bilje*, ali se kao uobičajena narodna imena navode *morač*, *komorač*, *anason* i *slatki kopar*, dok se *koromač* ni ne spominje.

U Hrvatskom čestotnom rječniku (M. Moguš, 1999.) *koromač* se spominje dva-put, dok se *komorač* ne spominje ni jedanput. Prof. dr. M. Tadić danas raspolaže s podacima dobivenima na korpusu od više desetaka milijuna riječi, priopćio mi je da se *komorač* pojavljuje četiri puta, a *koromač* ni jedanput.

Takvo je, eto, danas stanje s uporabom imena *koromač* / *komorač* u hrvatskoj pisanoj građi. A kakvo je stanje s uporabom tih riječi u pučanstvu i u zemlji danas i kakva nam svjedočanstva o tome pruža fitotoponimija?

Koromač je danas kao mjesno narodno ime za obilježavanje biljne vrste *Foeniculum vulgare*, u otočnim i primorskim krajevima Hrvatske vrlo rašireno te se govori na lošinjskom otočju (Haračić, 1894.), u Vrbniku na otoku Krku (Žic, 1900., 1949.), na otoku Murteru (M. Pandža i E. Juraga, 1998.), u jugoistočnoj Istri (Filipana, Krnica, Marčana, Barban, Štalije, Ližnjan, Stabljevac pod Sisolom, Šušnjevića, Sutivanac nad Rašom, Zagorje povrh Brestove i dr.), u srednjoj Istri (Pohmani - Cere, Grandići, Mandalenčići, Paz i dr.) uključujući i Labinštinu (Trget, Štalije, Skitača), u Dragozetićima na otoku Cresu, u Skrpčiću na otoku Krku, na otoku Rabu (Kampor) i Pagu, u zaseoku Turkija i u Mulinama na otoku Ugljanu, u Malom Pašmanu na otoku Pašmanu, u Polju (Veli Rat) i u Brbinju na Dugom otoku, u Trogiru, Zablaću kraj Šibenika, u Podstrani i Žrnovnici blizu Splita, u Omišu, zatim u Svirču, Bogomoljama i Zastrazišću na otoku Hvaru, u Grohotama na otoku Šolti, u Visu na otoku Visu, u Gornjem Humcu i u Bolu na otoku Braču, u Drveniku (Makarska), u Topićima povrh Makarske, u Lovištu na poluotoku Pelješcu (doseljenici s otoka Hvara), u Račišću na otoku Korčuli (doseljenici iz Hercegovine) i u Gorici (Hercegovina) (Šugar).

Mjesno ime *komorač* je manje rašireno od imena *koromač* te je ograničeno na zadarsko, šibensko i manjim dijelom na splitsko zaleđe kao i na naselja u sjeverozapadnom dijelu Neretvanske doline. Govori se u Suhovarama, Islamu Latinskom, Škabrnjama, Zemuniku Gornjem, Pridragi (Ravni kotari, zadarsko područje), u Peković Kuli, Vukšiću (šibensko zaleđe), u Satreću povrh jezera Peruča (vrličko područje), u Baćinskim Jezerima, Peračkom Blatu i Metkoviću (sjeverozapadni dio Neretvanske doline) (Šugar), te u Premanturi u Istri (Skok, 1972.), gdje se naziva još i *komurač*, a katkad i *koromač* (Šugar); naziv *komorač* je na području Zemunika uobičajeniji, ali znaju i za *koromač*.

Ime *morač* kao mjesni narodni naziv za *Foeniculum vulgare* raširen je na područjima koja se pružaju jugozapadno i jugoistočno od Neretvanske doline, te se govori u Polugoši, Bijelom Viru, Luki i Mliništu (jugoistočni dio Neretvanske doline), na poluotoku Pelješcu osim u Lovištu, na otoku Korčuli osim u Račišću, u Konavlima, na otoku Mljetu (Prožura) i na otoku Lastovu (Šugar).

Iznimno velik uteg mogućim dvojbama, ako one postoje, kojem od spomenutih imena dati prednost u pogledu normativnosti, tvori znatan broj fitotoponima kojima je izvor upravo ime *koromač*, a pojavljuju se od Istre pa do Drvenika (Makarska)

u kopnenom, odnosno, do Korčule u otočnom dijelu primorskih krajeva Hrvatske. Na Labinštini u Istri pojavljuju se naselje i rt Koromačno. Na istočnoj strani otoka Cresa, istočno od sela Beleja, nalaze se uvala i rt Koromačno. Sjeverno od Novalje na otoku Pagu je uvala Koromačina, a na jugoistočnom dijelu o. Paga je rt Koromačina. Na jugoistoku otočića Mauna nalaze se rt i uvala Koromačina. Sjeverozapadno je od Karlobaga naselje i uvala Koromačina. Na otoku Kornatu postoji naselje Koromačna. Na Dugom je otoku blizu Brbinja je rt Koromašnjak. Na sjevernoj strani otoka Korčule je, sjeverozapadno od grada Korčule, uvala Koromačina (usp. Veliki atlas Hrvatske, 2003.). Sjeverozapadno od Karlobaga zabilježen je fitotoponim Koromačina, bivše naselje koje se od 1. siječnja 1976. godine više nije zasebno naselje, nego je uključeno u naselje Cesarica (usp. Korenčić, 1979.). To isto vrijedi za fitotoponim Koromašnica u općini Makarska, koje je danas uključeno u naselje Makar, te za fitotoponim Koromašna, bivše naselje koje pripada Kornatima, odnosno, općini Šibenik (Korenčić, op. cit.).

Za razliku od fitotoponima koji upućuju na *koromač*, u područjima u kojima ta biljka raste zabilježio sam samo jedan fitotoponim koji upućuje na *komorač*, a to je uvala Komoračina u sklopu Lukova Šugarja.

Što se tiče fitotoponima koji upućuju na *morač*, u primorskim područjima Hrvatske utvrdio sam tri takva fitotoponima, a to su Moračni Do koji je dio naselja Glavice u Neretvanskoj dolini, uvala Moračna kod Kleka i otočić Moračnik na sjeverozapadnom dijelu otoka Mljeta.

Koromač je rasprostranjen i u Srbiji, a javlja se pod sljedećim imenima: *anason*, *komorač*, *morač*, *divlja mirođija* (Nikolić, 1973.), a prednost se daje imenima *anason*, *komorač* i *morač* (Simonović, 1959.). U Bugarskoj se ta biljka zove *rezene* i *morač* (Velčev, V., S. Kožuharov (ur.) 1982.), na ruskom *fenheli* (Šreter, A. I., 1979.), a na slovenskom *navadni komarček* i *sladki janež* (Trpin, D. i Vreš, B. 1995.).

Rasprava

Premda se u hrvatskoj pisanoj građi *komorač* pojavljuje stotinjak godina nakon *koromača*, autor natuknice *komorač* u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (usp. Akademijin rječnik, V., 1898.–1903., str. 248.; 345.–346.) objašnjava da je *koromač* nastao od *komorača* premetanjem slogova. Tom mišljenju priklanja se i P. Skok (1972.). Međutim, skloniji sam obratnom objašnjenju, da je *komorač* nastao premještanjem slogova od *koromača*. *Koromač* je naime sredozemna biljna vrsta, što znači da je svojom rasprostranjenošću vezana prvenstveno za uža područja u Sredozemlju, tj. krajeve koji su pod utjecajem sredozemnoga podneblja. U Hrvatskoj su to ponajprije otočni, priobalni i primorski krajevi, a samo gdje gdje je dublja područja unutrašnjosti, kao što su doline pojedinih rijeka koje se ulijevaju u Sredozemno more, duž kojih se utjecaj Sredozemlja širi

dublje u kopno, ili pak ravniji krajevi uz more na kojima nema viših gorskih lanaca koji bi sprječavali širenje sredozemnog podneblja dublje u kopno, kao što su šibensko, zadarsko (Ravni kotari) i vrlo malim dijelom splitsko zaleđe. Prema tome valja poći od činjenice da izvorno hrvatsko ime za *Foeniculum vulgare* valja tražiti u područjima u kojima se biljka samoniklo javlja, a to su u Hrvatskoj ponajprije otočna i priobalna područja. Najveći dio pučanstva tih krajeva tu biljku zove *koromač*. Za stanovnike iz unutrašnjosti Hrvatske, koji su dolazili u primorske krajeve i prvi put čuli i za biljku koju dotad nisu poznavali, i za njezino ime, bilo je sasvim prirodno da do povratka kući *koromač* premetnu u – *komorač*. Zato kao normativno i književno ime te biljke valja uzeti ono koje upotrebljava najveći dio pučanstva u području u kojem se ona samoniklo javlja, a to je *koromač*, dok imena *morač* i *komorač* valja uzeti kao dijalektna. A *koromač* se kao mjesno ime za *Foeniculum vulgare*, kao što je naprijed već spomenuto, upotrebljava u cijeloj Istri, na kvarnerskim, zadarskim, šibenskim i splitskim otocima, u kvarnerskom priobalju, zatim u zadarskom, šibenskom, splitskom i makarskom priobalju, pa i u Hercegovini.

Komorač se pak, sjeverozapadnije od Zadra, govori samo u selu Premanturi (doseljenici) u Istri, zatim u zadarskom, šibenskom i malim dijelom u splitskom zaleđu te u sjeverozapadnom dijelu Neretvanske doline, a *morač* u jugoistočnom dijelu Neretvanske doline, na većem dijelu poluotoka Pelješca i otoku Korčule, na otoku Mljetu, u Konavlima, na otoku Lastovu, te na dubrovačkom području.

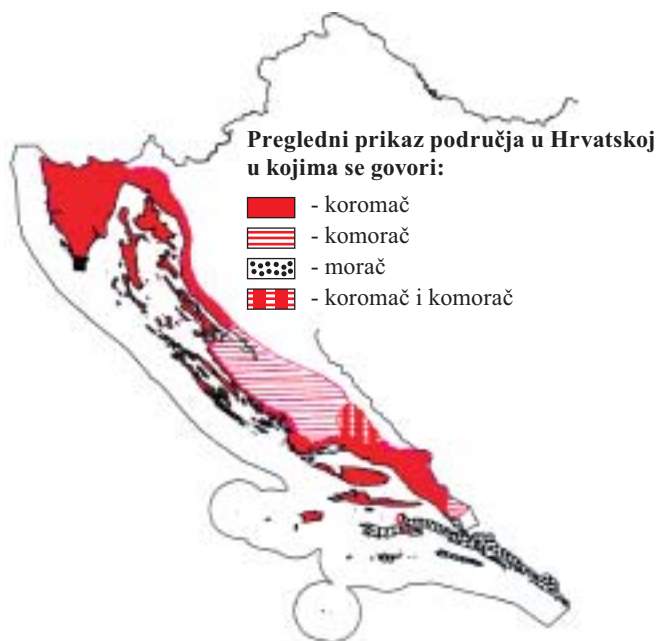
Kako je pak u botaniku ime *komorač* prvi unio B. Šulek, čovjek iz unutrašnjosti Hrvatske, u kojoj te biljke nema i o kojoj on tada, što je potpuno shvatljivo, nije mnogo ni znao, to su ime bespogovorno prihvatila druga dva tadašnja autoriteta u botanici, J. K. Schlosser i Lj. Vukotinović, također ljudi iz unutrašnjosti, tako se to ime u botanici uvrježilo, pa je *komorač* u stručnim krugovima i stručnoj literaturi prihvaćen kao uobičajeno ime za *Foeniculum vulgare*. Kako je pak najveći broj kasnijih autora i priređivača udžbenika iz botanike također bio iz unutrašnjosti, i kako se nitko od njih nije bavio sustavnim prikupljanjem narodnih biljnih imena, i botaničari i filolozi, pogotovo oni iz unutrašnjosti Hrvatske koji su ponešto o toj biljci naučili uglavnom iz botaničkih udžbenika, ili pak botaničari koji su prihvatili uvrježeno mišljenje zbog nepoznavanja stanja s raširenošću toga imena u zemlji, mehanički su preuzimali navode jedni od drugih i tako stvorili pogrješnu sliku o prisutnosti toga imena u narodu. Zato nije čudno, ali nije ni prihvatljivo ni opravdano, a upućuje i na očite praznine na tom polju rada, da se u temeljnim i iscrpnijim leksikografskim djelima filološke naravi navodi samo *komorač*, dok se *koromač*, koji je u narodu mnogo rasprostranjeniji i uobičajeniji, kao natuknica ni ne spominje (Skok, 1972.). *Koromač* pak navodi Rečnik Srpske akademije nauka (1978.), ali samo kao ime za vrstu *Crithmum maritimum*, dok za vrstu *Foeniculum vulgare* upućuje na *komorač*. Zanimljivo je pritom spomenuti da se obrađivač natuknice u ovom slučaju uopće ne poziva na B. Šuleka koji navodi suprotne primjere, što u drugim slučajevima inače čini.

Znatnu potkrjepu većoj raširenosti imena *koromač* od *komorača* u narodu pruža niz fitotoponima na cijelom primorskom prostoru Hrvatske, od Istre pa do Makarske i Korčule.

U hrvatskim književnim djelima je *koromač* slabo zastupljen. U Benešićevu rječniku (1986.) navodi se samo *komorač*.¹ U Istri se *koromač* pojavljuje u jednoj narodnoj pjesmi koja glasi: Učer sam ija rudu, danaska koromač. Nisam vidija ljubu ni učera ni danas.

Zasad sam utvrdio samo jedan fitotoponim koji upućuje na podrijetlo po *komorraču*, i to na području Lukova Šugarja.

Raširenost pojedinih imena kojima pučanstvo u primorskim područjima Hrvatske naziva biljku *Foeniculum vulgare* najbolje se očituje na priloženoj karti Hrvatske s naznakom u kojim se krajevima upotrebljava koji od imena za obilježavanje te biljke.

Kao što se može iščitati iz karte, najrašireniji oblik je *koromač*. Ta činjenica nedvojbeno potvrđuje da se upravo to ime i po svojoj prostornoj raširenosti i po zastupljenosti u govoru samo po sebi nameće kao normativno hrvatsko ime za tu biljnu vrstu. Može se dapače reći da je to ime i stilski obilježeno u odnosu na dva ostala imena i da je i zbog toga najprikladnije kao normativno i književno, jer se potvrđuje u obalnom području Hrvatske.

¹ Prema D. Šimunoviću, koji je živio u Vrlici gdje se govori *komorač*.

Literatura

- André, J., 1956., *Lexique des termes de Botanique en latin*, Librairie de Klincksinck, Paris
- Belostenec, J., 1740.: *Gazophyllacium seu latino-illyricum onomatum aerarium*, Zagrabiae
- Benešić, J., 1986., *Rječnik hrvatskoga književnog jezika*, sv. 4., JAZU, Zagreb
- Burgerstein, A., 1890.–1941. (više izdanja): *Botanika za više razrede srednjih škola* (1941., *Prirodopis bilja*), Priredio M. Kišpatić, Zagreb
- Daydon, B. J., 1893., *Index kewensis plantarum phanerogamarum*, fasc. III., Oxonii (Oxford)
- Daydon, B. J., 1894., *Index kewensis plantarum phanerogamarum*, fasc. IV., Oxonii (Oxford)
- Domac, R., 1994., *Flora Hrvatske*, Školska knjiga, Zagreb
- Ercegović, A., (I. izd. bez navoda godine izdanja, 1931., 1939., *Botanika za niže razrede srednjih i njima srodnih škola*, Zagreb
- Hegi, G., 1926., *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, Wien
- Hochsteller, M. K. F., 1876., *Prirodopis bilinstva*, Priredio M. Vrbanec, Zagreb
- Horvatić, S.–Dolenc, F., 1946., *Botanika za niže razrede gimnazije*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb
- Horvatić, S., 1954., *Ilustrirani bilinar*, Školska knjiga, Zagreb
- Jambrossich, A., 1742., *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica*, Zagrabiae
- Janda, J., 1878., *Počela botanike za više razrede srednjih učilišta*, Zagreb
- Kaštelan, J., B. Duda (gl. ur.), 1968., *Biblija, Stari i Novi zavjet*, Stvarnost, Zagreb
- Korenić, M., 1979., *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske 1857.–1971.*, JAZU, Zagreb
- Leksikon Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1974.
- Lešić, R., Borošić, J., Buturac, I., Ćustić, M., Poljak, M. i Romić, D., 2002., *Povrćarstvo*, Zrinski, Čakovec
- Mägdefrau, K., Ehrendorfer, F., 1978., *Udžbenik botanike za visoke škole*, *Sistematika, evolucija i geobotanika*, Preveo R. Domac, Školska knjiga, Zagreb
- Mikalja, J., 1649.–1651., *Blago jezika slovinskoga*, Ancona–Loretto
- Moguš, M., Bratanić, M., Tadić, M., 1999., *Hrvatski čestotni rječnik*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Školska knjiga, Zagreb
- Nikolić, V., 1973., *Foeniculum*: U: Josipović, M. (ur.): *Flora Srbije*, V., SANU, Beograd
- Opća enciklopedija*, 4., Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978.
- Pignatti, S., 1982., *Flora d'Italia*, 3., Edagricole, Bologna
- Pokorny, A., 1871.–1943., *Prirodopis bilja za niže razrede srednjih škola* (naslovi su se tijekom vremena malo mijenjali). Priredili: Ž. Vukasović, J. Janda, A. Korlević, S. Gjurašin, Zagreb
- Poljoprivredna enciklopedija*, 1., Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1967.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, knj. X., SANU, Beograd
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, V., JAZU, Zagreb
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, VI., JAZU, Zagreb
- Schlosser, J. C. i Vukotinović, Lj., 1857., *Syllabus Florae Croaticae*, JAZU, Zagreb
- Schlosser, J. C. i Vukotinović, Lj., 1869., *Flora Croatica*, JAZU, Zagreb

- Schlösser, J. C. i Vukotinović, Lj., 1876., Bilinar. *Flora Excursoria*, Uputa u sabiranje i označivanje bilinah u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, Potporom JAZU, Zagreb
- Simonović, D., 1959., Botanički rečnik, SANU, Beograd
- Skok, P., 1972., Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 2., JAZU, Zagreb
- Stirling, I., 1997., *Lexicon nominum herbarum, arborum fruticumque linguae latinae*, vol. II., *Ex aedibus Domus Editoriae "Encyclopaedia"*, Budapestini
- Stulli, J., 1806., Rjecsoslojje A–O, Dubrovnik
- Stulli, J., 1810., *Vocabolario italiano-illirico-latino*, Ragusa
- Šreter, A. I., Muravjeva, D. A., Pakaln, D. A., Efimova, F. V., 1979., *Lekarstvennaja flora Kavkaza*, Medicina, Moskva
- Šulek, 1856., Biljarstvo, I. dio, Beč
- Šulek, B., 1859., Biljarstvo, II. dio, Beč
- Šulek, B., 1877., Imena bilja nepoznata, Neven, IX, 8., 131.–132., Zagreb
- Šumarska enciklopedija, I., Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980.
- Trpin, D. i Vreš, B., 1995., Register flore Slovenije, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana
- Urban, S. i R. Domac, 1848., Botanika za V. razred gimnazije (više izdanja, zadnje 1956.), Zagreb
- Vajs, N., 2003., Hrvatska povijesna fitonimija, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Velčev, V., Kožuharov, S. (ur.), 1982., Flora na Narodna Republika B'lgarija, VIII., B'lgarskata akademija na naukite, Sofija
- Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003.
- Visiani, R. de, 1826., *Stirpium dalmaticarum specimen*, Patavii
- Visiani, R. de, 1852., *Flora dalmatica*, III., Lipsiae
- Žic, I., 1900., Vrbnik na otoku Krku, Narodni život i običaji, Bilje, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, 5., 51.–59., JAZU, Zagreb
- Žic, I., 1949., Vrbnik (o. Krk), Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, 33., 5.–74., JAZU, Zagreb

Sažetak

Ivan Šugar, sveučilišni profesor u m.
UDK 001.4:811.163.42-46, znanstveni članak
primljen 10. rujna 2004., prihvaćen za tisak 16. svibnja 2005.

Koromač, komorač or morač?

As it can be concluded from the analysis of the popularity of the nouns *koromač*, *komo-rač* and *morač* that are used by the island, coastal and seaside population of Croatia as the name for the plant *Foeniculum vulgare*, the most widespread form is *koromač*, which is also the first form found in written materials – around the middle of the 15th century. The form *komorač* is limited to the hinterland of Zadar and Šibenik and to a very small part of the hinterland of Split and the north-western part of the Neretva valley, while the form *morač* is

restricted to the areas extending southeastward and southwestward from the south-eastern part of the Neretva valley. Since the past uses of these plant names are in disagreement with their actual distribution among the population and in the country, this has to be changed to coordinate the usage of the names with their distribution in the country. This means that *koromač*, *komorač* and *morač* are Croatian national local names for the same plant species – *Foeniculum vulgare*, but preference should be given to the most widespread form, and this is the form *koromač*. This name should therefore be introduced into the botanic, and into the standard Croatian language, as well as into the Croatian lexical corpus as the standard name, whereas the forms *komorač* and *morač* must be taken as dialectal names.

INOVACIJSKI SEMANTEMI U PROCESU USVAJANJA JEZIČNOGA ZNAKA

Dunja Pavličević-Franić i Marija Sikirić

Uvodne napomene

Učenje se jezika u određenom smislu može smatrati i traganjem za jezikom, onim i onakvim kakav će nam omogućiti optimalno komuniciranje. Tijekom toga traženja otkrivaju se mehanizmi i pravila, mogućnosti i ograničenja, načela jezične ekonomije i praktičnosti, uvjeti razumijevanja i sporazumijevanja u priopćajnome procesu.

U skladu sa Saussureovim mišljenjem da je jezik sustav znakova, razmišljanje o početnom usvajanju jezika uključuje i pitanje jezičnoga znaka. Promišljanje pojma jezičnoga znaka, kao i razmatranja mnogih drugih, i jezikoslovnih, i nejezikoslovnih pitanja, seže još u antiku. Aristotel jezični znak (σημα) drži izrazom duševnoga sadržaja koji je za sve isti na razini sadržaja, a razlikuje se na razini izraza, što i uzrokuje postojanje različitih jezika u kojima se isti pojam izriče različitim izrazom.¹ Tijekom stoljeća jezični je znak razmatran u promišljanjima o stvaranju univerzalnoga jezika koji bi se mogao usustaviti ako se svaka jednostavna misao poveže s jednostavnim jezičnim znakom.² Promišljajući odnos jezika i mišljenja te naravi i uloge riječi, Leibniz smatra da

“bez jezičnih znakova uopće ne bismo mogli jasno razmišljati ni zaključivati jer je jezik oruđe razuma, ponajprije samoga govornika.”³

¹ Prema: Glovacki-Bernardi i sur. 2001.

² Descartes, prema: Glovacki-Bernardi i sur. 2001.

³ Glovacki-Bernardi i sur., 2001.